

LUDMILA KOLÁŘIKOVÁ

STRUKTURA OSOBNOSTI

Osobností je konkrétní člověk, který žije a pracuje v určitém přírodním a společenském prostředí. V interakci s ním se mu svou činností stále přizpůsobuje a vyrovnává s jeho podmínkami, rozvíjí se tím a utváří. Jako individuum reaguje jako nedělitelný celek, zvláštní a jedinečný, jeho jednota se projevuje ve vnějším chování i ve vnitřním prožívání. Lidský jedinec je osoba, která má své jméno pro společenskou identifikaci a sebe si uvědomuje v protikladu k druhým lidem jako „já“. Má vědomí, schopnost řeči a myšlení (II. signální soustavu), vůlí je schopna řídit záměrně své jednání k cíli a ovládat (do určité míry) své psychické procesy. Dovede si osvojit obecné poznatky, normy a zásady, k nimž lidstvo dospělo historickým vývojem a v interakci s lidmi svého prostředí, zvláště pak záměrnou výchovou se utváří v osobnost se svérázným charakterem.

Jako společenská bytost je osobnost determinována společensky, a to především působením těch lidí, s nimiž přichází do blízkého styku, a těch společenských skupin, do nichž je začleněna a s nimiž má společné úkoly. Jako bytost organická je osobnost determinována také biologicky, obecnými i zvláštními vlastnostmi a potřebami svého organismu. Osobnost se vyvíjí a prochází různými vývojovými změnami. V interakci s prostředím nabývá zkušeností a prožívá různé subjektivně významné události, má svou individuální životní historii. Tou je determinována psychologicky ve svých postojích, názorech a perspektivách do budoucnosti. Při mnohostranné determinovanosti tvoří osobnost složitou jednotu, která se projevuje ve vnitřním prožívání a uvědomování i ve vnějším chování, v celkové organizaci života jedince relativně stálými formami reakcí (chování). I když dialektikomaterialistické pojetí psychiky vyvozuje „všechny psychické jevy v jejich vzájemných souvislostech . . . z přírodního a společenského bytí člověka a zákonitostí, které je určují, osobnost vystupuje vždy jako jednotný souhrn vnitřních podmínek, jimiž se lomí všechny vnější vlivy, v těchto vnitřních podmínkách jsou zahrnuty i psychické jevy — psychické vlastnosti a stavy osobnosti. Pro osobnost má základní význam vědomí. Nutno však mít na zřeteli, že psychika má mnoho rovin, že psychické procesy probíhají na různých úrovních. Přitom zůstává zachována celistvost psychické struktury člověka v důsledku vzájemné souvislosti všech jeho, někdy protichůdných vlastností a tendencí, které nemusejí být vždy uvědomeny. Já jako subjekt je útvar neoddělitelný od mno-

horovinného souhrnu tendencí, které tvoří ve svém celku psychickou strukturu osobnosti. Proto také přístup k psychice osobnosti pouze z jedné roviny je jen povrchní (Rubinštejn) [65].

Vlastnosti osobnosti nejsou na stejné úrovni a stejně složité. Mohli bychom mluvit o vlastnostech osobnosti v širším a v užším smyslu, dále o vlastnostech parciálních a celkových. V širším slova patří k osobnosti vše, co člověk nazývá „svým“: jeho činnost, potřeby, cíle, ale také jeho organické, tělesné utváření, které je reálnou, i když podřízenou složkou osobnosti. V užším smyslu tvoří osobnost hlavně schopnosti a charakter, který je podle Rubinštejna upevněnou soustavou generalizovaných, zobecněných pohnutek. Vlastnost osobnosti je učelný, více méně uzavřený dispozicionální celek, který se vyvinul v předchozí činnosti. Organizovaný celek nebo systém dílčích i celostních vlastností člověka, spjatých navzájem vztahy nadřazenosti a podřazenosti, příbuznosti i rozpornosti, a integrovaných v jednotné stavbě, tvoří strukturu osobnosti. Je třeba si uvědomit, že psychologické pojmy vlastností nebo „rysů“ osobnosti spíše akcentují nežli ostře od sebe rozhraničují různé projevy téže podstaty — osobnosti a jsou označovány podle převládající stránky složitěho celku. Jsou na sobě navzájem závislé ve svém vzniku a působení, některé jsou primární jako společný kořen dalších vlastností, odvozených, sekundárních. Mohou být různě intenzivní, manifestní nebo latentní, některé mají podřízenou a pouze spoluurčující úlohu, jiné významnější, řídicí a dominující. Obecné implikují speciální a navzájem se ve speciálních a individuálních manifestují obecné vlastnosti a dispozice.

V psychologii osobnosti se neobejdeme bez pojmu vloh neboli dispozice, jenž není termínem pouze psychologickým. I v psychologii se ho užívá v obecnějším a speciálnějším, užším smyslu. Z genetického hlediska jsou vlohy vrozené nebo převážně získané v procesu činnosti a v průběhu ontogenetického vývoje, zatímco „vrozené“ byly získány ve fylogenezi a modifikovány historickým vývojem společnosti.

Člověk je jako každý organismus vybaven od narození souborem vloh neboli dispozic organických a neuropsychických. Vlohy jsou pouhé možnosti obecné povahy, jež se aktualizují za vhodných podmínek. Z funkčního hlediska je dělíme na dva druhy: 1. tendence, určující směr člověkovy aktivity, a 2. potence, jež slouží tendencím jako nástroje k dosažení cíle. (Toto rozlišení je pomocné, jedny bez druhých neexistují a znamenají jen různou stránku k cíli zaměřené aktivity jedince.) Potence se nazývají také funkčními, tendence intencionálními vlohami [27].

Tendence jsou výrazem potřeb, které musejí být uspokojeny, aby se jedinec uchoval naživu a mohl se rozvíjet jako společenská bytost, jako osobnost. Jako organická bytost má člověk řadu základních biologických potřeb, materiálních

(potřebu vzduchu, potravy, světla, tepla, oděvu a obydlí jako ochrany před nepohodou a nebezpečím) a funkčních (jako je potřeba činnosti a volnosti pohybu, „reflex svobody“ podle Pavlova, a potřeba sexuální, jež má také výraznou složku psychosociální). V psychice se odrážejí jako „pudy“. U člověka se pudy nevyskytují normálně v primitivní podobě, mají svou psychickou nadstavbu a jsou modifikovány společenskými zvyklostmi, „kultivovány“. Proto u člověka mluvíme raději o **t e n d e n c í c h** nebo **ž e n o u c í c h** **s í l á c h** (což je pojem rozsahem širší než pojem „pud“). Způsob uspokojování materiálních potřeb má pro člověka společenský dosah.

Vrozené dispozice jsou základem **v l a s t n o s t í** osobnosti, jež ve své většině jsou získanými **d i s p o z i c e m i** k **chování** určitého druhu, jsou ovlivněny působením prostředí a výchovy, zkušenostmi, učením a cvikem. Dispozice možno dělit (podle F. Kratiny: Osobnost, s. 9) [27] na 1. funkční vlohy smyslové a motorické, 2. funkční a intencionální vlohy citové, pudové a volní, 3. funkční vlohy paměťové a intelektuální, 4. vývojová vloha. Vrozené vlohy jsou formálním obecným předpokladem, „stavebním materiálem“ utváření osobnosti. Vlastní obsah psychického života získává člověk ve styku s okolním světem, který v procesu činnosti poznává, k němuž zaujímá stanovisko. Na něm kromě objektivních možností závisí, jakým způsobem se budou rozvíjet jeho vlohy a kterým směrem jejich aktivní uplatnění zaměří. Na vlastnostech osobnosti mají většinou podíl dispozice různého druhu; jsou to složité celky, syntézy nebo dílčí struktury na základě intero- a exterocepce, centrálního zpracování a s projevou (výraz, chování, jednání) formou, charakteristickou pro individuální osobnost.

K podřízeným, spoluurčujícím složkám osobnosti patří **t ě l o** s jeho funkcemi, **v l a s t n o s t m i** a **m a t e r i á l n í m i** i **f u n k č n í m i** **p o t ř e b a m i** (pudy): tělesná stavba, konstituce, zdraví po případě „vitalita“ [1], ne jako činitel určující charakterové vlastnosti ve smyslu Kretschmerově, nýbrž svým psychickým odrazem, jak jsou prožívány a uvědomovány naším já. Odrážejí se ve vitálních pocitech a **n á l a d á c h**, ovlivňují průběh schopnost jedince a s ní spojené společenské hodnocení i sebecit. Pro jedince je zvláště charakteristická tzv. **z á k l a d n í** **ž i v o t n í** **n á l a d a**, podmíněná organicky, temperamentem i životními osudy. Intero- a propriocepce je jednou složkou vědomí já (jáství). Jestliže **t ě l e s n á** **k o n s t i t u c e** ovlivňuje spíše tělesnou výkonnost, má **t ě l e s n ý** **v z h l e d** (vzrůst, krása, symetrie nebo jejich nedostatky) primárně význam pro konvenční společenské hodnocení, a na jeho základě i podle vlastního srovnávání s druhými lidmi podle estetických norem, platných v dané populaci, působí na sebecit. Významné jsou hlavně v mládí nápadné úchytky od průměru a způsob, jak se s nimi (např. s tělesným defektem) dovede jedinec vyrovnat. Promítají se někdy i do vlastností sociálního chování (jako agresivnost, timidnost aj.). Větší

význam než tělesný vzhled má ve skutečnosti *zdraví* nebo jeho nedostatek, jež se obrátí ve vědomí vlastní síly a podstatně determinuje vlastní životní perspektivy. Kromě zdraví uznávají někteří autoři (např. Allport) jako zvláštního psychobiologického činitele ještě „*vitalitu*“, tj. zásobu energie a schopnost jí disponovat, jež se projevuje malou únavností a schopností rychle se po únavě rekreovat. Pro výkonnost jedince je důležitý i stav a funkce smyslových a pohybových orgánů, k nimž je třeba přihlížet při zařazování do povolání. Jejich personální význam si uvědomíme např. u neplnomyslných a tělesně defektních jedinců, u nichž s důležitým defektem bývá postižena celá osobnost i její existenční a společenské možnosti [94]. Personální význam tělesných dispozic a vlastností je nepochybný, zvláště pro vztah člověka k sobě samému. Záleží také na tom, jaké místo jim přikládáme v personálním systému hodnot a jak reálně determinují náš psychický rozvoj.

V tělesném organismu je nejdůležitější nervový systém a jeho nejvyšší instance, kůra velkého mozku: normálně vyvinutý a fungující nervový systém je hmotným základem vývoje „normální“ osobnosti. V této souvislosti máme na mysli *morfologické a funkční zvláštnosti* nervového systému, speciálně *mozkové kůry*, individuální a typové: *Morfologické* jako základ vloh a nadání, *funkční* v souvislosti s temperamentem, s typem v. n. č., i vlastností obecné, jako *práceschopnost mozkové kůry*, její *koordináční a řídicí funkce*. Na nich závisí *schopnost retence* (mnémická vloha), *schopnost vytvářet spoje vyššího řádu* (myšlení) a *tvoření dominant* (volní vloha), umožňující vyšší duševní život a složitější formy vyrovnávání se s prostředím.

Zvláštní, i když *podružnou složkou osobnosti* je *temperament*, (který Pavlov vysvětluje typem v. n. č., jiní autoři *endokrinologicky*). Projevuje se hlavně v *emocionalitě* a *motilitě*: v množství a bohatství citů a citové vzrušivosti, intenzitě, trvání a hloubce. Na typu temperamentu závisí *dispozice k afektům* a *náladám určitého druhu* a také *průběh bezděčných motorických reakcí* a jejich *tempo*: *mimika*, *gestika*, *tempo řeči* a bohatství *pantomimických pohybů*. Temperament je *formální složkou osobnosti*, *charakteristickou* pro její chování a prožívání, ale o její společenské hodnotě nerozhoduje. Ta spočívá v *charakteru*, v jeho *zaměřenosti* a *schopnosti sebeovládání*, různě obtížné pro jednotlivé temperamentové typy, které lze dosáhnout jen *výchovou* a *sebevýchovou*, „*prací na sobě*“.

Záměrné řízení činnosti vnější i vnitřní k cíli vyžaduje *myslení* a *vůle*. Tyto formální vlastnosti nejsou *interindividuálně* stejně vypěstovány. Z personálního hlediska je důležité, jak silná je *zvědavost* a *touta mít jasno* v problémech, *kritičnost vůči přejímaným poznatkům*, *samostatnost* a *odvaha k vlastnímu řešení problémů* a *usuzování*, *šíře*, *přesnost*, *důkladnost* a *pružnost myšlení*, jež se promítají i do *charakterových vlastností*. Čím *hlubší* je např. *myšlení člověka*, tím *více usiluje o to*, *proniknout k základům světového názoru* a *začleněním jednotlivin do celkového řádu skutečnosti* pochopit jejich smysl.

System intelektuálních schopností a schopnost správně používat myšlenkových operací bývá označován jako „i n t e l i g e n c e“. Na její úrovni, druhu a typu záleží, jak dovede člověk řešit nové úkoly a situace. Spočívá ve schopnosti zobecnování, ať jde o inteligenci „teoretickou“ nebo „praktickou“ a ať myšlenkové operace probíhají formou abstraktně verbální či převážně názornou. Kromě vrozených dispozic a sklonů souvisí s vlastní činností a zkušenostmi i s tím, jakého vzdělání a cviku se jedinec dostalo, a je významná hlavně pro to, jakého druhu práci má jedinec vykonávat.

Při pracovní činnosti je důležité, jak ovládáme potřebné pracovní úkony, tj. jaké máme d o v e d n o s t i a jaké jsou naše s c h o p n o s t i, které jsou podmínkou úspěšného vykonávání jakékoli, zvláště společensky významné činnosti [72]. Schopnosti jsou potenciální vlastnosti osobnosti, vysuzované z výsledků činnosti již dosažených, ale značí i zároveň další možnosti budoucího vývoje jedince. V pojmu dovednost je zdůrazněn již dosažený stupeň a směr rozvoje schopnosti, její obsah je konkrétnější, specializovaný. Schopnosti jsou různého druhu: intelektuální, manuálně technické, motorické, „organizační“ atd. Jejich klasifikaci nelze podat, protože se utvářejí v činnosti, jež může být velmi rozmanitá. U každého člověka mohou být včasným a správným vedením určité schopnosti vypěstovány, cvikem a učením vytvořeny dovednosti, zvláště pro tu činnost, k níž má přirozený sklon a o níž má zájem. Podle toho, jak „všestranné“ nebo „jednostranné“ jsou schopnosti člověka, utvářejí se i možnosti jeho sebeuplatnění v pracovním a společenském procesu. Kdo disponuje mnoha schopnostmi a dovednostmi, pronikne spíše k řešení úkolů novátorským způsobem, jeho práce je tvořivější a tím i radostnější. I vnitřní život všestranně rozvinutého jedince s mnoha zájmy je bohatší, protože dovede snáze čerpat z hodnotných zdrojů objektivního světa. I pro sebevíce „schopného“ člověka je podstatně důležitá otázka vůle a zaměřenosti jeho charakteru.

V ů l e je kromě myšlení druhou regulativní neuropsychickou funkcí, v níž se naše já uvědomuje jako aktivní činitel, řídící vnitřní psychickou činnost i vnější jednání k vytčenému cíli, pro který jsme se rozhodli. Protože vůlí se člověk stává nositelem odpovědnosti, patří vůle k základním složkám osobnosti a její vlastnosti (jako je rozhodnost, samostatnost v rozhodování, houževnatost a vytrvalost, síla nebo slabost) jsou formální složkou charakteru. Obsahovou stránku charakteru, jeho „zaměřenost“, tvoří systém zobecněných motivů, zásad. I formální volní vlastnosti nejsou jednoduché, mají různé příčiny. Např. nerozhodnost může mít kořen v neschopnosti rezignovat na jiné možnosti řešení nebo v neschopnosti nést za své rozhodnutí zodpovědnost, v celkové pasivitě či depresi. Samostatnost v kladení cílů může být projevem sebedůvěry a touhy po nezávislosti anebo reakcí na to, co chtějí druzí. Síla vůle se projevuje silou volních impulzů a plánovitým jednáním, mobilizací všech sil směrem k cíli a v překonávání vnějších i vnitřních překážek. Náročné cíle vyžadují soustředěnost, houževnatost, připravenost k vol-

nímu úsilí, k námaze, a vytrvalost, v níž se k pevnosti úmyslu musí připojit odolnost vůči rušivým vlivům a zásahům.

Pro všechno své konání nepotřebujeme stejného volního úsilí. Volní energii nám ušetří z v y k y, navyklé, stereotypizované způsoby chování u pravidelně se opakujících a méně významných úkonů. Zvyky jsou vlastnosti osobnosti nižšího řádu, v l a s t n o s t i c h o v á n í (nebo p o v r c h o v é). Nejde při nich o řešení nové situace a nové rozhodování, naše já v nich není tak angažováno jako při řešení nového úkolu. Sem patří návyky společenského chování, režimu dne, pracovní návyky a jiné. Usnadňují nám život, ale velké podléhání zvykovosti nese s sebou nebezpečí z pohodlnění a ztráty vnitřního obsahu.

O b s a h p s y c h i c k é h o ž i v o t a j e d i n e c e je určován jeho vztahem k světu, je to subjektivní odraz a také postoj, zaujetí s t a n o v i s k a k objektivní skutečnosti, do níž je začleněn. Vzájemný vztah je dialektický, jedinec je v postavení vůči světu a společnosti činitel aktivní i pasivní, přijímající i dávající, konzument i producent jejich hodnot. Svou činností a poznáním proniká do různých oblastí skutečnosti a obohacuje tak svůj vnitřní svět, rozvíjí se a dostává na vyšší psychickou a kulturní úroveň, přizpůsobuje se požadavkům společnosti, socializuje se. Formy pronikání a začleňování se do objektivního světa a společenského života jsou různými projevy osobnosti a určují různé její vlastnosti.

Zaměřenost k předmětům, které poutají pozornost člověka a mají pro něho poznávací významnost, se projevuje v z á j m e c h. Emocionální přitažlivost předmětu (jednoho nebo druhu) vyvolává tendenci vyhledávat jej a zabývat se jím. Zájem o předmět přechází ve s k l o n k č i n n o s t i poznávací či manipulačně technické a navzájem. Odpovídá často příslušným schopnostem, jež se jím projevují i rozvíjejí. Člověk mívá zpravidla více zájmů, různé hloubky a trvalosti, které spolu konvergují nebo divergují, speciálnější bývají projevem obecnějšího zájmu. Pro osobnost je příznačné, má-li málo a zato zpravidla hlubokých zájmů nebo velký rozsah zájmů, které z nich jsou základní, centrální, a konečně i způsob, jak je uspokojuje a kterým při kolizi dává přednost. Pro intelektuální růst osobnosti jsou zvláště významné poznávací zájmy (v užším slova smyslu, neboť v každém zájmu je složka poznávací) a profesionální zájmy o práci v různém povolání, podle nichž se obvykle rozhoduje při volbě povolání. K úspěšné práci v povolání je třeba i kladného postoje ke společnosti a k jejím potřebám. Povolání není jen otázkou vlastního zájmu, nýbrž povinnosti; člověk jím především slouží společnosti.

Člověk jako společenská bytost má také potřeby společenské, kulturní nebo „duchovní“ i potřebu společenství, družnosti. Jen ve společnosti se z něho stává plnohodnotný člověk. Od narození žije ve společenských skupinách a institucích, v kolektivech pracovních a zájmových (v rodině, ve škole, v organizacích mládežnických a později občanských) a je přitom vázán řadou interindivi-

duálních osobních vztahů. V kolektivu jsou členové spojeni citovými vztahy a společným cílem (vůdčí ideou) i společnými pracovními úkoly. Jedinec v něm spojuje svou individuální činnost a zájmy se zájmy a prací druhých, učí se kolektivnímu smýšlení a citění a společné zodpovědnosti.

V různých společenských vztazích je jedinec různě citově účasten, různě vyplňují jeho psychický život. Jsou to pro něho společenské dominanty s různou valencí, mají pro něho různou osobní hodnotu (jsou mu „nepostradatelné“, příjemné, prospěšné, ale i méně užitečné a škodlivé s valencí kladnou, zápornou nebo ambivalentní). Interindividuální rozdíly v poměru k lidem se týkají především družnosti, samé potřeby společenství: lidé jsou družní, „společenštití“ nebo méně družní, nespolečenštití až samotářštití. I pro vnitřní život člověka není lhostejné, má-li účast na mnoha mezilidských vztazích nebo vyžívá-li se v několika málo osobních vztazích, jež zpravidla (ale ne nutně) bývají o to hlubší, čím je jich méně. Družnost a také snadnost či obtížnost v navázání citového vztahu, hloubka a projevové formy citů souvisí také s extravertním nebo introvertním typem osobnosti (podle C. G. Junga) [19]. Jsou však také výsledkem výchovy a osobních zkušeností s lidmi a mění se vlivem životních osudů a s věkem.

Vztahy k jednotlivcům a společenským skupinám, celkům, se prolínají a navzájem doplňují a jsou různě citově nasyceny. Pro někoho neexistuje ostrý předěl mezi „soukromým“ a „veřejným“ životem, jiný naopak tento rozdíl zdůrazňuje, věnuje se převážně jednomu z nich a druhý pak nutně zanedbává. Zájem o vlastní rodinu by měl být v rovnováze se zájmem o nadřazený společenský celek. Přitom ovšem záleží na struktuře rodiny a na tom, jak uvědoměle jedinec prožívá svůj vztah k nadřazeným společenským celkům; k národu a státu, k mezinárodnímu společenství, k lidstvu, a zda si uvědomuje, že rodina je „buňkou“ vyššího společenského celku, který ji přetrvává.

Citové vztahy k lidem jsou individualizovány; ani v rodině nejsou vztahy rodičů a dětí úplně stejné, ani naše vztahy k přátelům. Člověk je v mezilidských vztazích zároveň subjektem i objektem a citové prožívání hodnoty druhé osoby může být spojováno se zřetelem věcným podle toho, co od ní očekáváme a navzájem. Vztah mezi jedincem a partnerem může být ve vzájemné rovnováze, anebo jeden chce mít nad druhým převahu a ovládat jej, jiný se raději podřizuje a přizpůsobuje, jeden uplatňuje svou dominanci a chová se v sebeprosazování expanzivně, druhý projevuje ústupnost a podřizuje se. Přitom se někdo snaží udržet autoritativně jednou zaujatou pozici, jiný ji mění podle okolností [10].

Mezilidské vztahy jsou dynamické struktury několika složek: je v nich citový vztah k člověku a s ním spojené poznání, vedoucí k promýšlení jeho osudu a hodnocení, mínění či úsudek o něm, tedy určitý postoj k němu. V „osobních“ vztazích bývá výrazná složka citová, jde v nich o hodnotu druhého člověka pro nás. Převládá-li složka poznávací, jde spíše o zájem o lidi, převažuje-li

snahová, nabývá chování jedince rázu charitativní nebo sociální péče o druhé. Vzájemné vztahy mohou počívat i na ekonomicko-utilitárním základu. V mezilidských vztazích se projevuje zaměřenost našeho charakteru; podle toho se k lidem chováme a jednáme s nimi. Ve vztahu alter—ego se uplatňuje v podstatě dvojí základní m o r á l n í p o s t o j: chceme druhému prospívat, chceme jeho dobro, je cílem našeho snažení, nebo je prostředkem k dosažení našeho vlastního dobra, chceme od něho získávat, jde nám o vlastní prospěch. V asociálním anebo antisociálním vztahu jde o vědomé poškození druhého nebo o jeho lmotné či morální a společenské zničení. Do vztahu k druhým lidem se určitým způsobem projektuje i vztah člověka k sobě samému.

V hlubokých citových vztazích prožíváme účastenství s životními osudy druhého člověka, soucítíme s ním a spontánně osvědčujeme, že nám jeho dobro „leží na srdci“, v případě potřeby mu pomáháme, ba sami k tomu vyhledáváme příležitost. Každý individualizovaný citový vztah je jedinečný, jako je jedinečná osobnost, již se týká, a její hodnota pro nás. Analogicky, i když kvalitativně odlišně, prožíváme i svůj vztah ke společenským celkům. Citové kvality ve vztazích k jednotlivcům a k společenským celkům mají nesmírné množství variant a odstupnění: od solidarity, tj. vědomí spoluzodpovědnosti za osudy a společenskou prestiž druhých až po spoluzodpovědnost za osudy národa, ba lidstva, od společenství zájmů a činnosti v kamarádkém vztahu až po jedinečný význam milované osoby ve vztahu lásky, abychom uvedli jen některé z kvalitativních rozdílů v prožívání citových vztahů. Jde v nich o vědomí a prožívání mimo- a nadindividuálních hodnot. Že z tohoto vztahu vyplývají pro člověka určité p o v i n n o s t i (z á v a z n o s t), je otázkou jeho s v ě d o m í. V této závaznosti je složka citová a normativní. První znamená, že motivem sociálního chování je soucítění s druhými. láska k bližnímu, normativní závaznost znamená, že naše jednání se má řídit mravními požadavky a normami práva a spravedlnosti. Svědomí obsahuje závaznost vůči společnosti a druhým jednotlivcům i vůči sobě samému.

V z t a h k s o b ě s a m ě m u, k vlastnímu já, není jednoduchý, tvoří strukturu. Patří k ní s e b e c í t, v němž prožíváme a uvědomujeme si vlastní síly a schopnosti, zvláště v poměru k svým cílům a úkolům, které nás čekají, a vědomí vlastní hodnoty. V něm se obráží způsob hodnocení druhými lidmi (uznání, úcta, vážnost, respekt anebo zneuznání, přehlížení, podceňování a pohrdání) i naše vlastní sebehodnocení podle osobních kritérií, podle toho, jaký „ideál já“ jsme si vytvořili a jaké sami na sebe klademe požadavky. Naše vlastní sebehodnocení se může s hodnocením druhými lidmi v podstatě shodovat, ale může s ním být také v rozporu. Někteří jedinci hodnocení druhých zcela podléhají, kdežto jiní se jím nedají tak ovlivnit a jsou v tomto směru více autonomní. Důvěra druhých jejich sebedůvěru posiluje, nedůvěra jí může, ale nemusí oslabovat. Dalším momentem je, v čem člověk vidí a v čem je těžiště vlastní hodnoty [31]. V s e b e v ě d o m í člověka se obráží sebecít, životní a pracovní úspěchy, společenské postavení, ale

také stupeň aspirací, požadavky na sebe a schopnost autokritiky. Je složkou vztahu k sobě samému a jeho stupeň je interindividuálně rozdílný, přiměřený nebo nepřiměřený, nesprávný. Ten se projevuje buď jako zvýšené sebevědomí, sebezpečeňování, různé formy pýchy, nebo jako snížené sebevědomí, sebezpodceňování a z něho plynoucí nedostatek sebedůvěry, nemístná skromnost, poníženost, pocit nebo i komplex méněcennosti. U někoho je sebevědomí poměrně ustáleno, u jiného je labilní a snadno kolísá. Kolísání sebevědomí a jeho rozporuplnost jsou příznačné pro období dospívání, ale jsou charakteristické i pro některé dospělé jedince (zvláště u manicko-depresivního typu).

Citové vztahy k lidem, naše sympatie nebo antipatie, ovlivňují spolu s přáními a zálibami naše jednání a jsou složkou „z a m ě ř e n o s t i“ c h a r a k t e r u. C h a r a k t e r tvoří jednak systém formálních volných vlastností, jednak „zaměření“, jež zahrnuje směr, cíle a motivy jednání. V něm se odrážejí naše city způsob hodnocení a více méně zdůvodněné postoje k různým oblastem veřejného života a k systému společenských hodnot, jejichž osobitě přetvořeným odrazem je naše v l a s t n í s t u p n i c e h o d n o t, naše mínění a přesvědčení. Jejich osobní význam si člověk uvědomuje při kolizi a konfliktu různých hodnot a lze jej poznat podle toho, čemu při svém rozhodování a jednání dává přednost.

P o s t o j e ke skutečnosti možno dělit podle jednotlivých oblastí a podle významu, který jim přikládáme a který jim přiznává společnost. (Jsou to např. postoje k vnějšmu světu, k přírodě, k vědě a umění obecně i k jednotlivým jejích oblastem, k politickému a veřejnému životu, jeho formám a potřebám atd.) Naše osobní mínění a hodnocení je ovlivňováno společenským, „veřejným míněním“, ale nemusí se s ním zcela shodovat. V procesu výchovy přijímá jedinec i n t r o j e k e í nebo introcepceí společenské hodnoty za své a její hodnotící kritéria se stávají jeho vlastními nebo alespoň je podstatně ovlivňují.

O postojích k hodnotám jako typech „životní formy“ (nebo životního stylu) pojednává z idealistického hlediska E. Spranger [73]. Dělí je na teoretické, ekonomické, estetické, sociálně etické, politicko-mocenské a náboženské; ale jejich výčet není úplný a ani být nemůže, protože v procesu společenského vývoje vznikají nové hodnoty. Tyto hodnotné oblasti nejsou v jedné rovině, nýbrž tvoří odstupněnou soustavu. Individuální i společenské hodnocení skutečnosti nelze izolovat od historicko-společenského podmínění; každá doba a každý společenský řád hodnotí skutečnost podle jiných kritérií a přikládá i stejným hodnotným oblastem různý význam, uznává jiné pořadí hodnot, tvoří nové hodnoty a staré jsou v něm „přehodnocovány“. Pro subjektivní způsob hodnocení podstatně záleží na tom, v jaké společnosti a společenském řádu jedinec žije, jak a jakým společenským vědomím je formován.

Jednotlivé hodnotné oblasti skutečnosti hrají v životě různých lidí různě vý-

znamnou úlohu. Lidé jsou ve svém záběru skutečnosti bohatší nebo chudší, dovedou z ní různě čerpat, jejich psychický svět a životní prostor je odlišný. Také formy vztahu k hodnotám jsou různé, od zájmu až po tvořivou produkci. Čím větší hodnotu objektu přikládáme, tím je náš vztah k němu hlubší, tím více sil jsme ochotni mu věnovat, stává se naší potřebou, bez níž se nemůžeme obejít. Jde-li o oblast společensky významnou (o vědu, umění apod.), sloužíme tím zároveň přímo či nepřímo kulturně společenskému rozvoji.

V postojích k různým oblastem skutečnosti se odrážejí naše názory a mínění o nich, osobní zkušenosti i vědomosti získané výchovou a syntetizované ve výsledný světový názor. Spojují se v něm naše poznání světa a života a jeho hodnocení s přesvědčením, jež se pak projevuje v našem smýšlení a jednání. Světový názor se jako životní názor vyvíjí u člověka po celý život, jak roste zásoba jeho vědomostí a zkušeností, jimiž jsou modifikovány názory a zásady, vštípené výchovou a přejaté z prostředí. Tento proces je mnohdy provázen vnitřními konflikty a bojem starého s novým ve vědomí člověka. Záleží na tom, jaký je rozsah a hloubka jeho vědomostí a přesvědčení, jakou závažnost mají pro něho světonázorové problémy a jak ho odpovědi na jednotlivé otázky světového názoru uspokojují. V různých historických epochách a společenských rádech jsou vládnoucí různé „ideologie“. Různá řešení společensko hospodářských a politických problémů, „společenského bytí“ vyvolávají různý odraz ve společenském i individuálním vědomí. Formy světového názoru se mění jen pozvolna s rozvojem společenské praxe a lidského vědění i se změněným postavením jedince ve společnosti.

V socialistické a komunistické společnosti je vládnoucím dialekticko materialistický světový názor, založený na marx-leninské filosofii; jako životní názor se projevuje v přesvědčení a jednání, v socialistickém a komunistickém způsobu života. Vlastnosti socialistického člověka souvisí s jeho morálně politickým přesvědčením, s uvědomělým vztahem jedince ke společnosti. Uvědomělost a zodpovědnost, kladný vztah k druhému člověku, soudružství a kolektivismus, sebekritičnost a skromnost, iniciativnost a pracovitost jako žádoucí vlastnosti socialistického člověka lze zahrnout pod kategorii širší: socialistické vlastenectví a socialistický humanismus. Morálně politická uvědomělost socialistického člověka se projevuje v tom, že cíle a úkoly společnosti přijímá za své a vlastní zájmy podřizuje zájmům a potřebám celku [36, 72].

Život ve společnosti a společenské postavení jedince jej zavazuje k tomu, plnit povinnosti a úkoly, které mu společnost ukládá (občanské, pracovní a jiné). Své individuální cíle musí s nimi uvést v soulad, má-li se harmonicky vyvíjet. Z jejich neplnění plynou pro něho určité společenské sankce. Spontánní jejich plnění je znakem společenské a občanské zralosti.

Jak platným členem společnosti člověk je, to osvědčuje zvláště v povolání. Práce v povolání, již je začleněn do společenského pracovního procesu, je mu prostředkem hmotného zabezpečení a existenčního osamostatnění. Člověk má potřebu pracovat, ale žádá za svou práci i společenské uznání. Vztah k práci se projevuje nejen v tom, co člověk dělá, ale hlavně v tom, jak pracuje a jakými motivy je přitom veden, v jeho „pracovní morálce“. V pracovních vlastnostech člověka se spojují volní vlastnosti, schopnosti a potřebné dovednosti (odbornost) s postojem k obsahu práce a k jejímu účelu, vztah k potřebám společnosti a postoj k lidem (k spolupracovníkům i k těm, jimž jsou výsledky práce určeny) i postoj k sobě samému (náročnost na sebe se obráží v kvalitě práce). Jsou to tedy složité dynamické celky. Pracovní uvědomělost jedince je tím větší, čím více je při své pracovní činnosti veden společenskými zřeteli a jim podřizuje svá osobní přání, záliby a zájmy.

V pracovních a jiných charakterových vlastnostech jde o integraci různých rysů a různých směrů zaměřenosti. A také v celkové struktuře charakteru, který tvoří jádro osobnosti, mohou být jeho vlastnosti integrovány v různém stupni a pořadí, vzájemně se podmiňují a doplňují, posilují nebo jsou v rozporu. Jejich kvalita a souvztažnost, vnitřní vazba je určována systémem zásad, které si jedinec jednou vytvořil jako směrnice pro své jednání, svůj osobní kodex, a které má dodržovat i tehdy, když je to pro něho obtížné, nevýhodné nebo nebezpečné. Jejich účinnost se osvědčuje v plnění objektivních úkolů a povinností a v tom, co si člověk spontánně ukládá jako povinnost, aniž je k tomu objektivními okolnostmi nucen, kdy jde o vnitřní nutnost, o autonomní imperativ: Já musím!, kterým člověk řídí svůj život a své činy.

Kromě objektivních úkolů a povinností je člověk při své činnosti veden svými přáními a tužbami a vytváří si ideální představy toho, co by chtěl mít splněno a čeho by chtěl dosáhnout; tvoří si „ideály“. Jsou to vysoké cíle, které si člověk vytyčuje do budoucnosti pro své snažení. Jako zkonkrétněná idea (hodnota) formuje ideál zpětně naše prožívání („snění“) a působí jako utvářející síla, ženoucí člověka k tomu, měnit a zdokonalovat objektivní skutečnost i sebe sama v míře pro něho nejvyšší. Pro osobnost je příznačné, co je obsahem jejích ideálů, kterým hodnotám dává přednost i dovede-li vyvinout potřebné úsilí, aby se jim přiblížila. Vytváří si také „ideály“, žádoucí obraz toho, jaké vlastnosti by chtěla mít, který je tvůrčím principem individuace v procesu seberozvoje osobnosti. Integruje se v něm postoj k sobě samému, k svým možnostem a schopnostem, i postoj k objektivním životním a společenským hodnotám s požadavky na sebe v nejvyšší možné míře. Ideály mobilizují člověka k práci na sobě i k přetváření objektivní skutečnosti, k jejímu zdokonalování, kompenzují obtíže životních frustrací a zklamání a posilují vědomí životní perspektivy.

Pro životní perspektivu a dosažení psychické rovnováhy i harmonického soužití v základních mezilidských vztazích má pro člověka význam jeho

stupen náročnosti, míra aspirací, a také požadavky na sebe samého. Mohou se přitom střetávat různé vlastní tendence a požadavky, např. hedonické snahy po požitku (požitkářství) s úsilím o dosažení kulturních hodnot (např. s touhou po vzdělání) a vysoké morální úrovni. A také se mohou octnout v kolizi vlastní požadavky s požadavky společnosti, s úkoly a povinnostmi, vlastní osobní zájmy a potřeby s potřebami a zájmy druhých lidí, s nimiž je jedinec životně spjat. Čím je osobnost složitější a čím má více schopností, zájmů, požadavků, tím spíše prožívá vnitřní rozpory. O svou intrapsychickou rovnováhu musí stále usilovat a při vyrovnávání se s personálním okolím si musí uvědomovat, že i druzí lidé mají svá práva, povinnosti a potřeby a že je třeba si navzájem vycházet vsříc v zájmu harmonického soužití společenského celku.

Osobnost je složitá struktura, která se projevuje jako celek. Při svém začlenění do mezilidských vztahů a při plnění různých společenských funkcí má odlišné úkoly, např. v rodině, na pracovišti v povolání, v různých organizacích, a hraje v nich různou roli. V těchto „rolích“ se projevuje různou formou činnosti a její různé stránky v nich docházejí uplatnění nestejnou měrou [14]. Individuální já je v nich různě angažováno, uplatňuje se a prosazuje různým způsobem, má někdy úlohu vedoucí, jindy podřízenou. Některý jedinec se jeví v různých rolích téměř jako jiná osobnost, jako člověk s jinými vlastnostmi, jiný zůstává ve všech sociálních rolích stále „svůj“ a v jeho chování se projevují vždy stejné základní charakterové vlastnosti.

Od sociálních rolí, kterých člověk může mít více, nutno odlišovat typy osobnosti, parciální a totální. Parciální se týkají jednotlivých složek, jako jsou známé typy temperamentu, stavby těla (Kretschmer), přístupu k světu (Jung), totální se týkají celkové struktury osobnosti, její stavby a integrace. Nauka o typech osobnosti není jednotná, podle různých aspektů byla vytvořena celá řada typologií [15].

Stavbou osobnosti je míněna především její vertikální tektonika, vzájemné vztahy různých rovin psychiky ve smyslu Rubinštejnově [65] nebo vrstev, jejichž neurologickým základem je vzájemný vztah podkoří a mozkové kůry a v ní převažuje a vzájemný vztah I. a II. signální soustavy. Sem patří „čistě lidské“ typy Pavlovovy, který pro ně používá (ne zcela vhodného) označení typ umělecký, střední nebo harmonický a myslitelný [50]. Integrace znamená sjednocení vnitřní vazbou, intenzitu vzájemného ovlivňování jednotlivých složek v celku osobnosti. Její opak, desintegrace, znamená málo pevnou vnitřní vazbu a nedostatečnou funkční souvztažnost jednotlivých složek. Pro vnější jednání osobnosti je důležitá hlavně integrace charakterových vlastností a pro vnitřní prožívání integrace charakteru s ostatními složkami, což umožňuje řízení a kontrolu psychické činnosti, sebeovládání, sebekázeň. U desintegrovaného typu je část

funkcí jakoby odstěpena, vlastnosti se centrují kolem dvou nebo více os. Integrace osobnosti se mění v průběhu vývoje co do stupně a směru. Podílí se na ní vrozené neuropsychické dispozice, výchova a hlavně sebevýchova, vědomým usoustavňováním názorů a zásad a úsilím o jednotu smýšlení a jednání.

Osobnost je struktura dynamická, procházející evolučními a pak involučními věkově podmíněnými změnami, která má své konstanty, ale není nikdy zcela „hotová“ a uzavřena [77]. Vnější životní osudy a vnitřní změny zachycuje její životopis, z něhož lze poznat, které události tvoří uzly a mezníky na její životní dráze a znamenají kvalitativní změnu v postojích k životu. Objektivně stejné události mohou být různými lidmi prožívány a psychicky zpracovány odlišně, ale i týmž jedincem v různém životním období a pak v časovém odstupu. Takovými významnými událostmi jsou např. ztráta milované osoby úmrtím, založení nebo rozpad rodiny, vstup do povolání a jeho náhlá změna, ztroskotání v něm, těžký úraz nebo nemoc, změna sociálního postavení po případě „vykořenění“ v důsledku změny prostředí, a také společenské změny a osudy jako je národní katastrofa, válka apod., jež se odrážejí v životě jedince „osudově“ a způsobují vnitřní změny nebo i traumatizaci a vyvolávají nutnost životní reorientace [1]. Současně se odehrávají v jedinci přirozené organicko-psychické změny vývinu a zrání, charakteristické pro jednotlivá vývojová období, i změny společenského zrání a zapojování. S vnitřními proměnami osobnosti souvisí změněná připravenost čelit životním úkolům a osudům, nová modality schopnosti autoregulace a mnohdy i změna subjektivní životní perspektivy, mění se tedy některé kvality jejího „jáství“.

Osobnost sebe prožívá a uvědomuje si sebe jako „já“. Sebeuvědomění je vnitřní aspekt osobnosti a probíhá v reálném rozvoji osobnosti. [15] Vědomí já se mimo jiné formuje tím, co před subjektem stojí jako objekt jeho činnosti, poznávací i praktické, jako „ne—já“ [75]. V rozvoji sebeuvědomování existuje stejně jako v rozvoji osobnosti řada stupňů. Sem patří rozvoj senzomotorické činnosti, řeči a myšlení. „vědomí“ samostatné činnosti řízené záměrně k cíli, volní úsilí a rozhodování, uvědomění vlastních schopností, citových stavů, sklonů a tendencí, sebehodnocení, prožívání vztahů k druhým lidem a uvědomění si vlastní odlišnosti v interakci a při srovnávání s nimi, své individuality, vytyčení životních cílů a požadavky na sebe s úmyslem či předsevzetím, že je chci splnit, ideál já [55].

Člověk se postupně vyčleňuje jako individualita ze svého společenského osvětí, s nímž jako jeden z mnohých je vázán mnoha různými vztahy a svazky. Ve vztazích k lidem formuje i sám sebe, rozšiřuje svůj personální svět a okruh svého „sociálního já“. V činnosti, zvláště záměrné, v samostatném rozhodování a jednání si uvědomuje své já jako činitele a své tělo jako nástroj činnostního působení na svět. K svému já počítá všechny psychické procesy a stavy, své dispozice a schopnosti a vztahuje k němu vše, co má pro něho hodnotu a co vytváří obsahové bohatství jeho vnitřního světa — obecně: vše, co nazývá „svým“.

Jeho já je nejen přijímající, ale také aktivně činné, je výkonným a zodpovědným činitelem [81]. Proto čím intenzivnější účast má jedinec na společenském dění a osudech společnosti, tím širší je sféra jeho jáství a bohatší jeho osobnost. Tak je tomu u socialistického člověka, pro něhož je charakteristická aktivní účast na životě a prosperitě všech oblastí společenského života jeho vlasti a celé socialistické společnosti. Ve společenském zaměření je těžiště jeho osobnosti.

POZNÁMKY

- [1] Allport G. W.: *Personality*. 1938.
- [2] Andrews T. G.: *Methods of Psychology*. 1948.
- [3] Angyal A.: *Foundations for a Science of Personality*. 1941.
- [4] Arjajmov A. I.: *Věkové zvláštnosti dětí*. 1956.
- [5] Aristoteles: *Etika Nikomachova*. 1937.
- [6] Blondel Ch.: *La Personnalité. Traité de Psyché II*. 1924.
- [7] Božovičová L. I.: *Nekotoryje problemy formirovanija ličnosti školníka i puti jeho izučenija*, *Vopr. psih.* 1956, 5.
- [8] Bühler Ch.: *Der menschliche Lebenslauf als psychologisches Problem*. 1953.
- [9] Bykov K. M.: *Mozková kúra a vnitřní orgány*. 1958.
- [10] Dougall Mc.: *Aufbaukräfte der Seele*. 1947.
- [11] Eysenck H. J.: *Les Dimensions de la Personnalité*. 1950.
- [12] Fortunatov J. A. — Petrovskij A. V.: *Problema potrebnostej v psihologii ličnosti*. *Vopr. psih.* 1956, č. 4.
- [13] Gottschaldt K.: *Zur Theorie der Persönlichkeit und ihrer Entwicklung*, *Z. f. Ps.* 1954, Bd 157/1—2.
- [14] Gottschaldt K.: *Über Persona-Phänomene*. *Ibidem*.
- [15] Guillaume P.: *Manuel de Psychologie*, 1947.
- [16] Hall H. S. — Lindzey G.: *Theories of Personality*, 1957.
- [17] Hurlock E. B.: *Rozwój dziecka*. 1960.
- [18] Jagunkova V. P.: *K voprosu teorii ličnosti*. *Vopr. psih.* 1956, 5.
- [19] Jung C. G.: *Psychologische Typen*. 1930.
- [20] Jesipov B. P. — Gončarov N. K.: *Pedagogika*. 1951.
- [21] Jurovský A.: *Psychologie*. 1948.
- [22] Jurovský A.: *Vlastnosti osobnosti v kladných a záporných reakciách druhých lidí*. *Sborník FF BU 1954*.
- [23] Kairov I. A.: *Pedagogika*. 1950.
- [24] Kostjuk G. S.: *Nekotoryje voprosy vzaimosvjazi vospitanija i razvitija ličnosti*. *Vopr. psih.* 1956, 5.
- [25] Kolbanovskij V. N.: *O ličnosti kak predmět psihologičeskoj nauki*. *Vopr. psih.* 1956, 3.
- [26] Kovalov H. G., Mjasiščev V. N.: *Psihičeskije osobennosti čeloveka*, 1957, T. I.
- [27] Kratina F.: *Osobnost*. 1944.
- [28] Kratina F.: *Typ a typologie*. 1942.
- [29] Krutčickij V. A.: *Sjezd o psihologii osobnosti*. *Vopr. psih.* 1956, 4.
- [30] Lehmann G.: *Psychologie der Individualitäten*. 1928.
- [31] Lersch Ph.: *Der Aufbau des Charakters*. 1942.
- [32] Levitov N. D.: *Otázky psihologie charakteru*. 1956.
- [33] Levitov N. D.: *Dětskaja i pedagogičeskaja psihologija*. 1958.
- [34] Lewin K.: *A Dynamic Theory of Personality*. 1935.
- [35] Lewin K.: *Principles of Topological Psychology*. 1936.
- [36] Linhart — Tardy — Machač: *Vývoj osobnosti a její rozvoj v socialismu*. I—II. 1952.
- [37] Makarenko S. A.: *Spisy*.
- [38] Meili R.: *Psychologische Diagnostik*. 1937.
- [39] Mjasiščev V. N.: *O potrebnostjach kak otnošeniach čeloveka*. 1959.
- [40] Mjasiščev V. N.: *Sposobnosti i potrebnosti*. 1960.

- [41] Mazij V. K.: V voprosu o potrebnostjach i ich roli v sisteme otnošenii čeloveka. 1959.
- [42] Morf G.: Grundriss der Psychologie.
- [43] Müller—Freienfels R.: Persönlichkeit und Weltanschauung. 1923.
- [44] Mysliveček Z.: Obecná psychiatrie. 1959.
- [45] Mysliveček Z.: Speciální psychiatrie. 1956.
- [46] Nowogrodski T.: Entwicklungspsychologie. 1958.
- [47] Ogorodnikov I. T.: Simbiršov P. N.: Pedagogika. 1952.
- [48] Orlovcev F.: Socialismus a osobnost. 1958.
- [49] Pardel T.: Pedagogická psychologie. 1961.
- [50] Pavlov I. P.: Spisy.
- [51] Pfahler G.: System der Typenlehre. 1942.
- [52] Poznanskij N. F.: Materialistické pojetí úlohy dědičnosti, prostředí a výchovy ve vývoji a utváření člověka. Pedagog. revue III. 1949—1950.
- [53] Příhoda V.: Úvod do pedagogické psychologie. 1956.
- [54] Příhoda V.: Ontogenese lidské psychiky. I.—III. 1959.
- [55] Remplein H.: Psychologie der Persönlichkeit. 1957.
- [58] Remplein H.: Die seelische Entwicklung in der Kindheit und Reifezeit. 1954.
- [59] Ribot Th.: Les Maladies de la Personnalité. 1921.
- [60] Rozentál—Štraks: Kategorie materialistické dialektiky. 1958.
- [61] Rohrachner H.: Einführung in die Psychologie. 1946.
- [62] Rohrachner H.: Kleine Charakterkunde. (7 vyd.) 1956.
- [63] Rubinštejn S. L.: Osnovy obščeji psihologii. 1940.
- [64] Rubinštejn S. L.: Grundlagen der allgemeinen Psychologie. 1958.
- [65] Rubinštejn S. L.: Teoretické otázky psychologie a problém osobnosti. Čs. psychologie. 1958, 1.
- [66] Rubinštejn S. L.: Bytí a vědomí. (Čes. překl.) 1961.
- [67] Rubinštejn—Agafonov: Beiträge zur Psychologie der Persönlichkeit. 1959.
- [68] Rufenacht E.: Gestaltwerdung des inneren Menschen. 1945.
- [69] Ruttkay—Nedecký—Zikmund: Psychobiografický rozbor životopisu. 1957.
- [70] Sargent S. S.: Základy psychologie. 1947.
- [71] Servít Z.: Cesta k záhadám lidského mozku. 1953.
- [72] Smirnov—Leonjev—Rubinštejn—Teplov: Psychologie. 1959.
- [73] Spranger E.: Lebensformen. (7 vyd.) 1930.
- [74] Souček J.: Současné směry v psychologii osobnosti. Pedagogika 1958, 3.
- [75] Souček J.: Několik poznámek k teorii vlastností. Čs. psychologie 1958, 2.
- [76] Stavěl J.: Předivo zájmů. 1944.
- [77] Stern W.: Die menschliche Persönlichkeit. 1923.
- [78] Stern W.: Differentielle Psychologie. (3. vyd.) 1921.
- [79] Szuman St.: Rozwój psychiczności i młodzieży. 1948.
- [80] Symonds P. M.: Diagnosing Personality and Conduct. 1931.
- [81] Tardy Vl.: Osobnost jako jednota protikladů. Psychologie 11, 1948—1949.
- [82] Tardy Vl.: Psychologie dítěte a dospívající mládeže. 1955.
- [83] Tardy Vl.: Obecná psychologie. 1957.
- [84] Utitz E.: Charakterologie. 1925.
- [85] Vidal A.: Conscience de soi et structures mentales. 1943.
- [86] Vedenov A. V.: Ličnost kak predmet psihologičeskoj nauki. Voprosy psih. 1956, 1.
- [87] Wallon H.: Les Origines du Caractère chez 1 enfant. 1934.
- [88] Wallon H.: La Conscience et la Vie subconsciente. 1942.
- [89] Wallon H.: Die psychische Entwicklung des Kindes. 1950.
- [90] Young P. T.: Motivation of Behavior. 1936.
- [91] Konstantinov F. V.: Historický materialismus. Čes. překl. 1952.
- [92] Cattell B. R.: Description and Measurement of Personality.
- [93] James W.: Psychologie. (Něm. překl.) London 1946, Lipsko 1920.
- [94] Chmelař V.: Psychická struktura dítěte zmrzačeného a její důsledky pro pedagogickou praxi. Brno 1927.
- [95] Kolářiková L.: Dialektika charakteru. Sborník FFBV, Brno 1957.
- [96] Kolářiková L.: Pojetí osobnosti v psychologii. Čs. psychologie, Praha 1962, 2.
- [97] Kosík K.: Dialektika konkrétního. Praha 1963.
- [98] Murphy G.: Personality. New York—London 1947.
- [99] Brengelmann J. C.: Persönlichkeit. Bern—Stuttgart 1963.
- [100] Hofstätter P. R.: Psychologie. Frankfurt 1957.

СТРУКТУРА ЛИЧНОСТИ

Автор пытается определить черты структуры личности, которую понимает как динамическую организацию жизни индивидуума, проявляющуюся в отношении с внешней средой и в внутреннем ее переживании и в осознанности, проявляющейся в постоянных формах поведения. Автор обсуждает отдельные элементы личности, их свойства и их значение в общей структуре личности. Он подчеркивает, что эти элементы находятся не на одном уровне; одни бывают подчиненными, другие управляющими, роль некоторых из них инструментальная, а другие определяют направленность личности. Ядро образуется свойствами характера. На формирование личности влияет врожденная оларенность, влияние внешней среды, воспитание и самовоспитание.

THE STRUCTURE OF PERSONALITY

The author attempts to offer an outline of the structure of personality. She regards this structure as a dynamic organization of the individual's life. It manifests itself in external action and internal experience and realization by means of comparatively fixed forms of behaviour. She deals with the various components of personality, their qualities and their importance in regard to the entire structure. She emphasizes that these components are not on one and the same level, some being of a subordinate, others of a leading character, some playing an instrumental, others a determining role in constituting the personality. The nucleus of the personality is formed by the traits of character. In constituting the personality inborn dispositions, environment, upbringing and education (the last two being imposed on the individual by others as well as by the individual on himself) come into play.